

ZAZRAK S LAZAREM

Mezi zázraky připisovanými Ježíšovi musí se bezesporu přisoudit zcela zvláštní důležitost Lazarovu vzkříšení v Betánii. Všechno se sjednocuje, aby se tomu, co zde evangelista vypravuje, vykávalo v „Novém zákoně“ význačné postavení. Musí se uvážit, že toto vyprávění je pouze v evangeliu Janově, tedy toho evangelisty, který závažnými úvodními slovy svého evangelia vyzývá ke zcela určitému pojmání svých sdělení. Jan začíná větami: „Na počátku bylo Slovo, a to Slovo bylo u Boha, a to Slovo byl Bůh... A to Slovo stalo se tělem a přebývalo mezi námi, a viděli jsme slávu jeho, slávu jednorozeného Syna od Otce plného milosti a pravdy.“ Dosazuje-li někdo na začátek svého pojednání taková slova, chce takřka ukázat prstem na to, aby byl vykládán ve zvlášť hlubokém smyslu. Kdo chce přijít s pouhými výklady rozumu nebo s jinými věcmi na povrchu zůstávajícími, rovná se tomu, kdo by se domníval, že Othello na jevišti skutečně Desdemonu zabil. Co vlastně chtěl Jan svými úvodními slovy říci? Říká přece zřetelně, že mluví o něčem věčném, o něčem, co bylo v prapočátku. Vypráví o skutečnostech, ale ty se nemají brát jako *takové* skutečnosti, jaké se pozorují okem a uchem a na nichž uplatňuje svá umění logický rozum. Za skutečnostmi ukrývá Jan „Slovo“, které je v duchu světa. Tyto skutečnosti jsou mu prostředkem, v němž se vyžívá vyšší smysl. A může se proto předpokládat, že ve skutečnosti probuzení mrtvého, která činí očím, uším a logickému rozumu největší potíže, se ukrývá ten nejhlubší smysl.

K tomu přistupuje ještě něco dalšího. *Renan* ve svém „Životě Ježíšově“ už poukázal na to, že vzkříšení Lazara muselo mít nepochybně rozhodující vliv na konec Ježíšova života. Taková myšlenka se jeví ze stanoviska zaujímaného *Renanem* nemožná. Neboť proč by se právě skutečnost, že se v lidu rozšířila víra v Ježíše, který probudil jednoho muže z mrtvých, měla jevit jeho odpůrcům natolik nebezpečná, aby skrze ni dospěli k otázce, zda může žít Ježíš a židovství pospolu. Nelze s *Renanem* tvrdit, že „ostatní Ježíšovy zázraky byly povrchními událostmi, které se v dobré víře vyprávěly dál a v podání lidu se přeháněly, a jakmile se staly, už se k nim více nevracelo. Toto však byla opravdová událost, která se stala veřejně známou a již měli být farizeové umlčeni. Všichni Ježíšovi nepřátelé byli rozhořčeni způsobeným vzrušením. Vypráví se, že se pokoušeli Lazara zabít.“ Je nemožné zjistit, proč by tak tomu mělo být, kdyby měl *Renan* pravdu se svým míněním, že v Betánii mělo jít jen o inscenaci zdánlivého činu, který měl sloužit k tomu, aby se posílila víra v Ježíše: „Snad se dal Lazar, ještě bledý od své nemoci, jako mrtvý

zahalit do pohřebních rouch a položit do svého rodinného hrobu. Tyto hroby byly velkými, do skály vytesanými komorami, do nichž se vcházelo čtyřhranným otvorem, který se uzavíral obrovským balvanem. Marta a Maria spěchaly Ježíšovi naproti a vedly ho k hrobu, ještě než vstoupil do Betánie. Bolestné vzrušení, které pociťoval u hrobu svého domněle mrtvého přítele (Jan 11,35), mohli přítomní pokládat za chvění a ustrnutí doprovázející zázraky (Jan 11,33 a 38). Podle lidové víry spočívala totiž božská síla v člověku takřikaje na principu epilepsie a křečovitosti. Ježíš - předpokládáme-li stále naši domněnku - si přál ještě jednou spatřit toho, jehož miloval, a když byl hrobový kámen odsunut, vystoupil Lazar zahalen svými pohřebními rouchy, hlavu ovinutou šátkem. Toto zjevení se muselo přirozeně pokládat všeobecně za zmrtvýchvstání. Víra nezná jiný zákon než to, co je pro ni pravda.“ Nezdá se být takový výklad přímo naivní, jestliže někdo k tomu stejně jako Renan připojuje: „Vše zdá se mluvit pro to, že zázrak v Betánii podstatně přispěl k urychlení Ježíšovy smrti“? Přesto však základem posledního Renanova tvrzení je nepochybně správný pocit. Jenže Renan nemůže tento svůj pocit *svými* prostředky vyložit a ospravedlnit.

Ježíš musel vykonat v Betánii něco mimořádně důležitého, mají-li být ospravedlněna slova: „Tu svolali velekněží a starší radu a pravili: „Co učiníme? Tento člověk činí mnohá znamení.“ (Jan 11,47) Renan tuší také něco zvláštního: „Musí se přiznat, že toto Janovo vyprávění má podstatně odlišný ráz nežli zprávy o zázracích, tyto výplody lidové fantazie, jichž je u synoptiků plno. Připojme ještě, že Jan je jediným evangelistou, který podrobně znal vztahy Ježíše k rodině v Betánii, a že by bylo nepochopitelné, jak by mohly výplody lidu zaujmout místo v rámci tak osobních vzpomínek. Pravděpodobně nebyl tedy tento zázrak žádným

z těch úplně legendárních, za něž není nikdo odpovědný. /krátka si myslím, v Betánii se stalo něco, co se mohlo pokládat za zmrtvýchvstání.“ Neznamená to v podstatě, jako by se Renan domníval, že se v Betánii stalo něco, pro co nemá vysvětlení? Také se opevňuje těmito slovy: „Při odstupu času a jediném textu, vykazujícím zřetelné stopy pozdějších dodatků, je nemožné rozhodnout, zda je v tomto případě všechno výmysl, anebo snad skutečně nějaká událost v Betánii je podkladem této pověsti.“ - Což kdyby zde šlo o něco, u čeho je třeba jen správně číst text, abychom došli k pravdivému porozumění? Snad se potom přestane mluvit o výmyslu.

Musíme připustit, že celé vyprávění je v Janově evangeliu zahaleno do tajemného závoje. K pochopení stačí poukázat jen na jedno. Kdyby se mělo toto vyprávění brát doslova ve fyzickém smyslu, jaký smysl by potom měla mít Ježíšova slova: „Ta nemoc není k smrti, ale pro slávu Boží, aby oslaven byl Syn Boží skrze ni“. To je běžný překlad příslušných slov evangelia. Lépe se však dostaneme k obsahu věci, když přeložíme: „pro zjevení Boha, aby byl zjeven Syn Boží skrze ni“. A co by měla znamenat slova, kdy Ježíš říká: „Já jsem vzkříšení i život. Kdo věří ve mne, bude žít, byť by byl zemřel.“(Jan 11,4 a 25) Bylo by trivialitou domnívat se, že Ježíš chtěl říci: Lazar onemocněl jen proto, aby on mohl na něm ukázat své umění. A další trivialitou by bylo myslet, jako by Ježíš chtěl tvrdit, že víra v něho činí zemřelého člověka v obyčejném slova smyslu zase živým. Vždyť co by bylo zvláštního na člověku, který vstal z mrtvých, kdyby byl po zmrtvýchvstání týmž, čím před smrtí? Jaký by mělo smysl označovat život takového člověka slovy: „Já jsem zmrtvýchvstání i život“? Okamžitě se však dostane život a smysl do slov Ježíšových, když je chápeme jako výraz události duchovní, a dokonce když jim pak jistým způsobem rozumíme *doslovně*, jak jsou v textu. Ježíš přece říká, že je vzkříšení, které se uskutečnilo na Lazarovi, a je *život*, který žije Lazar. Berme přece *doslova*, čím je v Janově evangeliu Ježíš. Je „Slovo, jež se stalo tělem“. Je věčnost, která byla v prapočátku. Je-li vskutku vzkříšením, pak v Lazarovi vstalo z mrtvých to, co je „věčné, počáteční“. Máme zde tedy co činit se vzkříšením věčného „Slova“. A toto „Slovo“ je život, k němuž byl*****5

probuzen Lazar. Setkáváme se tu s „nemoci“. Ale s takovou nemocí, která nevede k smrti, ale slouží k „oslavě Boha“, to jest k zjevení Boha. Jestliže v Lazarovi vstalo z mrtvých „věčné Slovo“, pak skutečně slouží celý děj k tomu, aby se dal v Lazarovi zjevit Bůh. Neboť celým tímto dějem se stal Lazar jiným. Předtím v něm „Slovo“ nežilo, nežil v něm duch, nyní v něm tento duch žije. Tento duch se v něm zrodil. Zajisté se přece s každým narozením spojuje nemoc, nemoc matky. Ale tato nemoc nevede ke smrti, ale k novému životu. U Lazara se stává „nemocným“ to, z čeho se rodí „nový člověk“, „Slovem“ proniknutý.

Kde je hrob, z něhož se zrodilo „Slovo“? Jako odpověď na tuto otázku stačí pomyslet na Platóna, který nazývá lidské tělo hrobem duše. A stačí si jen vzpomenout, že také Platón mluví o určitém druhu zmrtvýchvstání, když poukazuje na oživení duchového světa v těle. Co nazývá Platón duchovou duší, to označuje Jan jako „Slovo“. A „Slovem“ je mu Kristus. Platón mohl říci: „Kdo se zduchovňuje, dal božství povstat z hrobu svého těla.“ A to, co se stalo prostřednictvím „života Ježíše“, je pro Jana tím zmrtvýchvstáním, vzkříšením. Není tedy divu, když dává Ježíšovi říci: „Já jsem vzkříšení i život.“

Nemůže být pochyb, že tento děj v Betánii je probuzením v duchovním smyslu. Lazar se stal jiným, než byl předtím. Povstal k životu, o němž „věčné Slovo“ mohlo říci: „Já jsem ten život.“ Co se tedy s Lazarem událo? Ožil v něm duch. Stal se účastníkem života, který je věčný. - Jeho zážitek je pouze třeba vyjádřit slovy těch, kdož byli zasvěceni do mystérií, a smysl se odhalí okamžitě. Vždyť co říká Plútarchos (srov. mystéria) o účelu mystérií? Měla sloužit k tomu, aby se duše odpojila od tělesného života a sjednotila s bohy. Přečtěme si, jak popisuje pocity zasvěcence Schelling: „Zasvěcenec se stal obdrženými svěceními sám článkem onoho magického řetězce, on sám Kabeirem, přijatým do neroztržitelné souvislosti, a jak se vyjadřují staré nápisy, přidruženým k vojsku horních bohů.“ (Schelling, „Božstva samothrácká“) A obrat odehrávající se v životě toho, kdo obdržel mysterijní svěcení, se nedá označit závažněji než slovy, která řekl Aedesius svému žákovi císaři Konstantinovi: „Zúčastníš-li se jednou mystérií, budeš se stydět být vůbec zrozený jen jako člověk.“

Když prosytíme celou svou duší takovými pocity, získáme pravý poměr k události v Betánii. Při Janově vyprávění pak prožijeme něco docela zvláštního. Vysvitne jistota, jakou nemůže dát žádný logický výklad, žádný racionální pokus o vysvětlení. Před námi je v pravém slova smyslu mystérium. Do Lazara vniklo „věčné Světlo“. Má-li se mluvit ve smyslu mystérií, stal se zasvěcencem (srov. mystéria). A děj, který je nám vyprávěn, musí být dějem iniciace.

Představme si celý tento děj jako iniciaci. Ježíš Lazara miloval (Jan 11,36). Žádné milování v obyčejném smyslu tím nemůže být míněno. Odporovalo by to smyslu Janova evangelia, v němž Ježíš je „Slovem“. Ježíš Lazara miloval, protože ho považoval za zralého, aby se v něm probudilo „Slovo“. Ježíš měl vztahy k rodině v Betánii. To však jen znamená, že Ježíš připravil v této rodině vše, co mělo vést k velkému konečnému aktu dramatu - ke vzkříšení Lazara. Ten je zákem Ježíšovým. Je takovým zákem, že Ježíš může s jistotou předpokládat, že se s ním bude jednou konat probuzení. Závěrečný akt tohoto dramatu probuzení záležel v obrazném, ducha zjevujícím ději. „Zemři a ožij“ musel člověk nejen pochopit, musel to v duchovně skutečném činu sám opakovat. Pozemskost, za níž se ve smyslu mystérií může vyšší člověk stydět, musela být odstraněna. Pozemský člověk musel zemřít obrazně skutečnou smrtí. To, že potom bylo jeho tělo uvedeno po dobu tří dnů do somnambulního spánku, můžeme označit oproti velikosti životní proměny, jež se uskutečnila, právě už jen za zevní děj, jemuž odpovídá nesrovnatelně významnější děj duchovní. Ale tento děj byl však také zážitkem, dělicím mystův život na dvě části. Kdo nezná vyšší obsah takových dějů v plné životnosti, nemůže jim porozumět. Je pouze možné přiblížit se jim v přirovnání. - Celý obsah Shakespearova Hamleta se dá shrnout do několika slov. Kdo si tato slova osvojí, může v jistém smyslu říci, že zná obsah Hamleta. A logicky jej také zná. Avšak jinak jej poznává ten, kdo nechá na sebe působit celé bohatství shakespeareovského děje. Jeho duší táhl životní obsah, který se žádným pouhým popisem nedá nahradit. Idea Hamleta se mu stala uměleckou i osobní zkušeností. - Podobný obsah na vyšším stupni probíhá v člověku působením závažného magického procesu spojeného s iniciací. Vše, co si duchovně vydobývá,

výrazně

prožívá. Slovo „obrazně“ se tu míní tak, že nějaká zevní událost se sice odehrává smyslově skutečně, ale jako taková je přesto obrazem. Nejde tu o nějaký neskutečný obraz, ale o obraz skutečný. Pozemské tělo bylo po tři dny skutečně mrtvé. Ze smrti vzniká nový život. Tento život přetrval smrt. Člověk nabyl k novému životu důvěry. - Tak tomu bylo s Lazarem. Ježíš ho připravil k probuzení. Jde o nemoc obrazně skutečnou. O nemoc, která je iniciací a která vede po třech dnech ke skutečně novému životu.¹

Lazar je zralý, aby tento čin na sobě vykonal. Zahaluje se do roucha mystů. Uzavírá se do stavu bezživotí, který je současně obraznou smrtí. A když přišel Ježíš, byly naplněny tři dny. „Tedy zdvihli kámen, kde ležel zemřelý. Ježíš ale pozvedl své oči vzhůru a řekl: „Otče, děkuji ti, že jsi mne vyslyšel“ (Jan 11,41). Otec vyslyšel Ježíše, neboť Lazar dospěl ke konečnému aktu velkého dramatu poznání. Poznal, jak se přichází ke zmrtvýchvstání. Konalo se zasvěcení do mystérií. Co se v celém starověku myslelo pod takovým zasvěcením, to bylo zde. Stalo se to prostřednictvím Ježíše jako iniciátora. Tak si lidé vždy představovali sjednocení s božstvím.

Na Lazarovi vykonal Ježíš ve smyslu prastarých tradic velký zázrak proměnění života. Tím navázalo křesťanství na mystéria. Lazar se stal zasvěcencem skrze samotného Krista Ježíše. Získal tím schopnost pozvednout se do vyšších světů. Zároveň však byl prvním křesťanským zasvěcencem, a zasvěcen samotným Kristem Ježíšem. Svým zasvěcením se stal schopným poznat, že v něm oživlé „Slovo“ se stalo v Kristu Ježíši osobou, že tedy ve smyslovém zjevu osobnosti toho, kdo jej probudil k životu, stálo před ním totéž, co se duchovně zjevilo v něm. - Z tohoto hlediska jsou důležitá Ježíšova slova (Jan 11,42): „Vždyť já vím, že mne vždy slyšíš; ale kvůli zástupu okolo stojícímu jsem to řekl, aby uvěřili, že jsi mne poslal ty.“ To znamená, že jde o to, aby se stalo zjevným, že v Ježíši žije „Syn Otce“ takovým způsobem, že když tento probudí v člověku vlastní bytost, stane se člověk mystou. Ježíš tím vyjadřuje, že v mystériích byl ukrytý smysl života, že

¹ Obsah těchto vět se vztahuje na stará zasvěcení, jimž opravdu bylo zapotřebí stavu, který byl druhem spánku a trval tři dny. Žádné skutečné novější zasvěcení to nepotřebuje. To naopak vede k prožívání věcí vědomému; a obyčejné vědomí se v dramatech zasvěcování nikdy neutlumuje

mystéria vedla k tomuto smyslu. On je živým Slovem; v něm se zosobnilo to, co bylo prastarou tradicí. A evangelista to srní vyslovit větou: „V něm se Slovo stalo tělem.“ V samotném Ježíši smí spatřovat *ztělesněné mystérium*. A Janovo evangelium je proto mystériem. Čtème je tak, že skutečnosti jsou jen duchem, a budeme je číst správně. Kdyby je psal některý starý kněz, vyprávěl by o tradičním ritu. Tento ritus je pro Jana osobou. Stává se „životem Ježíše“. Jestliže velký badatel doby nedávné* říká o mystériích: Mystéria jsou něčím, „v čem člověk nikdy nebude mít jasno“, pak právě nepoznal cestu k této jasnosti. Stačí si vzít před sebe Janovo evangelium, uvidět v obrazně tělesné skutečnosti drama poznání, které předváděli staří Řekové, a pohled člověka je upřen na mystérium.

Ve slovech: „Lazare, pojď ven!“ lze opět rozpoznat zvolání, jímž egyptští kněžští iniciátoři volali zase nazpět do každodenního života ty, kteří, aby odumřeli pozemskosti a nabyli přesvědčení o bytí věčného, se podrobovali mimosvětským procesům „zasvěcení“. Jenže Ježíš tím zjevil tajemství mystérií. Je vysvětlitelné, že takový čin mohli Židé nechat u Ježíše neodpykaný právě tak málo, jako by bývali nemohli nechat Řekové bez trestu, kdyby býval *Aischylos* prozradil mysterijní tajemství. Ježíšovi záleželo na tom, aby tento děj v Lazarově iniciaci, který se ve smyslu staré kněžské moudrosti směl konat jen ve skrytu mystéria, se odehrál před vším „okolo stojícím lidem“. Tato iniciace měla být přípravou k pochopení „mystéria Golgoty“. Předtím směli něco vědět o tom, co se konalo takovým dějem iniciace, jen ti, kteří zřeli, to jest, byli zasvěceni; nyní však měli mít možnost získat přesvědčení o tajemstvích vyšších světů také ti, kteří „uvěřili, i když nezřeli.“

* viz *Burckhardt*, „Doba Konstantinova“

Rudolf Steiner

GA 8